

TEISINGUMAS IR NEŠALIŠKUMAS CIVILINIAME PROCESE

Rūta Petkuvienė

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Teisės filosofijos ir istorijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4697
Elektroninis paštas ruta.petkuviene@teismas.lt

Pateikta 2013 m. rugsėjo 5 d., parengta spausdinti 2013 m. rugsėjo 20 d.

doi:10.13165/JUR-13-20-3-10

Anotacija. Straipsnyje yra analizuojama, kiek gali būti teisingas standartinis teismo procesas, tiriama, kokiais būdais ir priemonėmis yra įgyvendinamas teisingumas procesine prasme. Pripažįstama, kad teismas, kaip subjektas, sprendžiantis teisinį ginčą, įgyvendina teisingumą tik tuo atveju, jei užtikrina nešališkumą visų asmenų atžvilgiu. Tinkamas teisinis procesas yra konstitucinės teisės kreiptis į teismą sudedamoji dalis. Tačiau procesas nėra paremtas vien teisės principais, kurie inkorporuoja daugiau ar mažiau nusistovėjusias nuostatas, ar teisės normomis. Tam tikri konkretūs politiniai sprendimai ar veiksmai turi įtakos teismo procesui.

Straipsniu siekiama išnagrinėti tam tikrus teisingumo principo įgyvendinimo aspektus Lietuvos teismų procesuose. Parodoma, kad teisinės metodologijos trūkumas lemia skirtingus priimtų sprendimų argumentus, jų nenuspėjamumą, todėl neskatina teisinės taikos.

Reikšminiai žodžiai: teisės aiškinimas, teismų aktyvumas, teisingumas, nešališkumas, teisinė metodologija.

Įvadas

Įprastai manoma, kad teisingas rezultatas yra tas, kuris pasiekiamas laikantis taisyklių, todėl valstybių, kurių teisinė sistema grįsta kontinentinės teisės tradicija, teismai įgyvendina teisingumą pagal nustatytą tvarką, t. y. proceso įstatymus. Vienas iš proceso įstatymų tikslų yra ginti asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus. Sprendimo priėmimas pagal taisykles užtikrina nešališkumą, sprendimo standartiškumą, o tai prisideda prie nuoseklios teismų praktikos formavimosi, sprendimų nuspėjamumo, leidžia išvengti spekuliacijų dėl teismo priklausomumo. Kita vertus, kyla pavojus, jog standartiniai sprendimai bus palankūs tik vienos tam tikros asmenų grupės, esančios politinėje valdžioje, interesų užtikrinimo tikslui. Tuomet kyla klausimas, ar nereikėtų teismams suteikti daugiau veiksmų laisvės? Tačiau tai padarę turime būti pasirengę modifikuoti arba pritaikyti įsitikinimus dėl laisvesnio taisyklių taikymo, atsisakant nuomonės, jog tik standartinis teismo procesas yra teisingas¹.

Pusiausvyros metodas visais atvejais siejamas su teisingumo įgyvendinimu. Jo pagrindą formuojama principų struktūra. Nepaisant metodologijos, nebelieka nuoseklaus principų rinkinio. Pripažįstama, kad Lietuvoje buvo sukurtos doktrininės prielaidos didelei teismų laisvei, teismams teikiant argumentus ir patiems nusistatant savo kompetencijos apimtį². Teismui akceptavus veiksmų laisvės principą be aiškios metodologijos, turime būti pasirengę atsisakyti visų mūsų įsitikinimų apie teisingumą, kurie paremti ankstesniais nepriklausomais autoritetais.

Taigi kyla būtinybė apvarstyti šias situacijas, kad būtume pakankamai įsitikinę, ar pasieksime norimą rezultatą – asmens teisių ir interesų pusiausvyrą, todėl šiame straipsnyje, taikant lyginamąjį, analitinį ir sisteminį metodus, tiriamas teismo proceso socialinis veiksmingumas teismui taikant dvi teisingumo koncepcijas ir ieškant optimalaus jų santykio.

Šio straipsnio tikslas yra iširti teisingumo (nešališkumo) įgyvendinimo civiliniame procese aspektus, teismams atliekant šio principo aiškinimą. Straipsnio objektas yra asmens teisė į nešališką teismą kaip procesinio pobūdžio garantija. Jame keliamą hipotezę, kad teismai, privalantys garantuoti rungtyniškumą, dėl pernelyg didelio savo aktyvumo ir laisvo proceso įstatymo interpretavimo gali nepagrįstai jį pažeisti, tuo pažeisdami ir lygiateisiškumą bei kitus proceso principus. Straipsnis yra aktualus tuo, kad iki šiol mokslinėje literatūroje nebuvo nuodugniau nagrinėjama, kokie nešališkumo aspektai atsiskleidžia konkrečiose bylose šiandienos teismų praktikoje, kaip tai veikia visuomenės požiūrį į teisingumą.

Apie kitus teisės į teisingą procesą aspektus, tokius kaip reikalavimo užtikrinti teismo nepriklausomumą nuo politinės valdžios įtakos, teisės į teisingą procesą teorinius aspektus, rašė E. Jarašiūnas, V. Mikelėnas, V. Sinkevičius, A. Abramavičius, todėl šiame straipsnyje yra nagrinėjamos minėtų autorių neanalizuotos praktinės sąlygos įgyven-

1 Dworkin, R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 230.

2 Lastauskienė, G. Teisė v. teisė arba teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos. *Jurisprudencija*. 2012, 19 (4): 1343–1359.

dinant teisę į tinkamą teismo procesą. Apie teismų aktyvumo formas ir iš to kylančias problemas rašė G. Lastauskienė, o šiuo straipsniu siekiama pratęsti teisinę diskusiją, ją papildant nešališkumo aspekto analize.

1. Nešališkumo teisinis reglamentavimas

Konstruktivusis teisingumo modelis reikalauja, kad sprendimai, priimami apeliuojant į teisingumą, būtų teisiškai pagrįsti, atsižadant bet kokių teisėjo subjektyvių įsitikinimų ir išankstinių nuostatų. Tokio sprendimo priėmimą užtikrina proceso normos, kurių įgyvendinimas sudaro sąlygas priimti sprendimą, nepriklausomą ne tik nuo įsitikinimų, bet ir politinės valios, kitų asmenų įtakos. Taigi konstruktivusis modelis dėl šios priežasties yra patrauklus. Taip pat jis gerai tinka teisingumo problemas svarstant grupės požiūriu, t. y. plėtojant teoriją, kurią galima laikyti bendruomenės, o ne atskirų individų teorija³, ir tai reikia suvokti sprendžiant bylas. Taigi konstruktiviojo teisingumo koncepcija inkorporuoja bendrus bendruomenės įsitikinimus, todėl pagal ją grindžiant nagrinėjamą bylą nepaisoma individo teisingų pastebėjimų. Tokiu atveju nėra priimamas kompromisinis sprendimas.

Jeigu teismo procese būtų paisoma individualaus teisingumo suvokimo, priimtą sprendimą kvestionuotų reliatyvizmo formos, nes visuomet iškiltų klausimas, kiek jis nuodugnus (patikimas) ir moralus. Tokių sunkumų išvengtume, jei būtų laikomasi konstruktiviojo modelio, tačiau atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad individualus teisingumo aktas paprastai nėra visuomenei naudingas, tačiau „visa schema <...> yra visuomenei naudinga“⁴. Bene priimtinausia būtų tokia interpretacija: asmuo yra suinteresuotas priimto sprendimo vykdymu, prievartos mechanizmas – nereikalingas.

Nešališkumo standartas pasiekiamas, jei laikomasi vieno atskaitos taško, t. y. tuomet, kai visų elgesys yra saistomas tam tikrų universaliai taikomų taisyklių. Jei visi žmonės natūraliai siektų viešosios naudos, jiems niekada nekiltų mintis, kad būtina vienas kitą riboti teisingumo taisyklėmis, tačiau Hume'o nuomone, tai neįmanoma, nes visuomet veikia savanaudiškumo sąlyga. B. Barry papildė, kad, be kita ko, gali būti neatitikimas net tarp viešo intereso (iš kurio laimi visi) ir viešosios naudos (grynosios naudos sudėjus visų naudingumus)⁵.

Pirmoji nešališkumo pakopa reikalauja taisyklės visiems taikyti vienodai: visi prieš įstatymą yra lygūs⁶. Taigi teisėjas turi būti nešališkas ir šalis traktuoti lygiai. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalimi asmenims laiduojama teisė į nepriklausomą ir nešališką teismą⁷. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 3 straipsnio 2 dalis

3 Dworkin, R., *supra* note 1, p. 235.

4 Rawls, A. *Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971, p. 510.

5 Barry, B. *Teisingumo teorijos*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 183.

6 Höffe, O. *Gerechtigkeit*. München: Beck, 2001, p. 11.

7 Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

numato, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, veikia nešališkai ir klauso tik įstatymų⁸. Proceso įstatymai taip pat numato principus, kuriais vadovaujantis įgyvendinamas nešališkumas. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 6 straipsnis numato, jog teisingumą civilinėse bylose vykdo tik teismai vadovaudamiesi asmenų lygybės įstatymui ir teismui principu. Minėto įstatymo 9 straipsnis reglamentuoja teismo posėdžio viešumo reikalavimą, rungimosi principo taikymą (12 straipsnis), betarpiškumo reikalavimą, kuris įpareigoja teismą ištirti visus byloje esančius įrodymus (14 straipsnis)⁹. Kaip matyti iš Lietuvoje įstatymais nustatyto reguliavimo, laikoma, kad bylinėjimasis pagal teisingo proceso reikalavimus užtikrina teisingumą (nešališkumą).

Teisė į nešališką teismą yra viena pagrindinių žmogaus teisių, ginamų tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2001 m. vasario 12 d. nutarime yra konstatavęs, kad asmens konstitucinė teisė, jog jo bylą išnagrinėtų nešališkas teismas, reiškia tai, kad asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių; teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi būti neutralus; teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingos bylos išnagrinėjimo, pasitikėjimo teismu sąlyga¹⁰. Nešališkumo klausimu išplėtotą Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – Teismas) praktika yra kruopščiai analizuojama Lietuvos teismų, bylose šalinant tiek subjektyvųjų, tiek objektyvųjų kriterijų¹¹.

2. Teisingumas ir nešališkumas ieškinio teisenos bylose

Kaip minėta, Lietuvoje tiek teisės teoretikų, tiek praktikų pripažįstama, kad buvo sukurtos doktrininės prielaidos didelei teismų laisvei. Teisėjų veiksmų laisvė grindžiama siekiu užtikrinti didesnę vienos iš visuomenės grupių teisių apsaugą, t. y. neleisti vieniems subjektams dominuoti kitų atžvilgiu, šalinat šalių nelygybę. Taip pat teisėjų veiksmų laisvė pateisinama siekiu priimti teisingą sprendimą. Taigi iškyla klausimas, kaip tai suderinama su standartiniu teismo procesu, turinčiu vykti griežtai pagal procesines nuostatas, išdėstytas įstatyme ir dėl to užtikrinančias teisingą teisinį procesą?

Civilinis procesas yra skirtas asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesams ginti, tinkamai taikant įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus ir juos vykdant (CPK 5 straipsnis). Remdamiesi šia norma, kai kurie autoriai interpretuoja, jog teismas, be kita

8 Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 48-851.

9 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340; *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 42.

10 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 14-445.

11 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *R. M. v. O. J. M. ir L. V. M.*, bylos Nr. 3K-3-12/2013; 2012 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Panevėžio energija“ v. AB „Diskontas“*, bylos Nr. 3K-3-154/2012 ir kt.

ko, yra atsakingas už žmogaus teisių gintį¹². Tačiau yra ir priešinga nuomonė, kad civiliniame procese būtent šalys yra tiesiogiai atsakingos už savo teisių gynimą, siekdamos išvengti nepalankaus sprendimo¹³.

Įstatyme įtvirtinti šalių dispozityvumo ir rungimosi principai leidžia šaliai pasirinkti jai priimtinausią savo teisių ir teisėtų interesų gynimo būdą. CPK 135 straipsnio 1 dalies 4 punktą numato, kad ieškovai turi suformuluoti ieškinio dalyką, minėto straipsnio 1 dalies 2 punktą reikalauja ieškinį pagrįsti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja teismų praktiką, kad tuo atveju, jei šalies pateikiamas procesinis dokumentas neatitinka įstatymo reikalavimų, teismas nutartyje dėl ieškinio trūkumų turėtų išvardyti šalintinus trūkumus ir nurodyti jų šalinimo būdus visais atvejais, net jei bylą šalis veda per atstovą profesionalą – advokatą. Toks aiškinimas yra grindžiamas keliais argumentais. Vienas iš jų – teismas, sprenddamas ieškinio priėmimo klausimą, privalo užtikrinti, kad būtų laikomasi įstatymo reikalavimų, nustatančių teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą, nes priešingu atveju, be pagrindo iškėlus bylą, gali būti pažeistos kitų šalių teisės, kadangi asmuo, įgyvendindamas savo teisę ne pagal jos socialinę paskirtį, daro žalą kitiems asmenims¹⁴. Taigi teismas negali apsiriboti formalių kriterijų, tokių kaip teisingumo, žyminio mokesčio sumokėjimo, įgaliojimų ir pan., patikrinimu, bet ir išsamiai įvertinti procesinio dokumento turinį.

Lieka išsiaiškinti, ką reiškia vertinti procesinio dokumento turinį. Be kita ko, teisėjas tai turi padaryti jau sprenddamas klausimą dėl jo priėmimo (CPK 115, 135 straipsniai). Kyla du galvosūkliai. Ar teisėjas įpareigojamas iš karto vertinti ginčo esmę ir pagal tai įpareigoti šalinti trūkumus? Kitas: ar apsiriboti bendru reikalavimu išsamiau nurodyti aplinkybes ir įrodymus, o po to, nenukrypstant nuo šalių nurodytos ginčo esmės, spręsti bylą?

Iš minėtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties būtų galima spręsti, jog būtina įvertinti, ar apskritai ginčijama teisė priklauso asmeniui, ar nėra aplinkybių, paneigiančių faktinį reikalavimo pagrindimą. Tačiau jei taip yra, reikia atsakyti į principinį klausimą, ar tokiu atveju nėra atliekamas išankstinis bylos vertinimas dėl jos perspektyvos ir ar tai yra teisinga, nes, atsisakius priimti ieškinį, net ir prasidėjus apeliaciniam procesui, nebus išklaudyta kita pusė. Ši situacija dar labiau komplikuojasi, jei iškyla šališkumo klausimas, nes tik taisyklių visumos taikymas užtikrina procedūrinį teisingumą.

Situacija dėl reikalavimo teismui nurodyti konkrečius ieškinio trūkumus, tarp jų ir kokius reikalavimus ieškovas turi reikšti, kad ieškinio tenkinimas objektyviai sukurtų teisinius padarinius, nurodyti, kokias aplinkybes būtina nustatyti, kad būtų teisingai išnagrinėta byla¹⁵, gali būti suprantama kaip dispozityvumo pažeidimas, nes priešinga

12 Stauskienė, E. Konstitucinės justicijos įtaka Lietuvos civilinio proceso teisei. *Jurisprudencija*. 2012, 19 (3): 1084.

13 Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwald, P. *Zivilprozessrecht*. 15. Aufl. Munchen: Verlag C. H. Beck, 1993, p. 669–670.

14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. D. K., Marijampolės apskrities viršininko administracija*, bylos Nr. 3K-3-181/2009.

15 Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *R. T. v. V. K.*, bylos Nr. 2A-675/2009.

šalis gali susidaryti įspūdį dėl teismo tendencingumo. Tuomet, siekiant išlaikyti šalių teisių pusiausvyrą, jų lygiateisiškumą, lygiai taip pat reikėtų padėti atsakovui suformuluoti atsikirtimus. Taigi susiklosto situacija, kad teismas, privalėdamas aktyviai veikti, kad užtikrintų greitą, ekonomišką ir sąžiningą procesą ir nesudarytų sąlygų procesui vilkinti, perima šalių pareigą apibrėžti ginčo dalyką. Bet ar tai pateisinama teisingumu, jei laikomės pozicijos, kad tik asmuo turi teisę pasirinkti, kokiam asmeniui ar kokiems asmenims reikšti reikalavimus, kokius reikalavimus jam (jiems) reikšti, kokiomis aplinkybėmis grįsti pareikštus reikalavimus, kokiais įrodymais įrodinėti išdėstyti aplinkybės?

Tačiau iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos matyti, jog teismas aktyviai turėtų spęsti ir tinkamos – turinčios atsakyti pagal ieškinį arba turinčios reikalavimą – šalies nustatymo klausimą, o tokia teismo priedermė atsiranda jau pasirengimo civilinių bylų nagrinėjimui teisme stadijoje. Be abejo, nurodoma, kad toks teismo aktyvus dalyvavimas byloje turėtų vykti nepažeidžiant konstitucinio teismo nešališkumo principo¹⁶. Ir nors kasacinės instancijos teismas išaiškina, jog teismo pareiga nustatyti tinkamą šalį iš dalies yra ribojamas proceso šalių diapozityviškumas, tačiau žmogui toks teismo aktyvumas sukelia pamąstymus, ar teismas nėra suinteresuotas veikti kitos šalies naudai, juolab kad gramatinė teisės normos išraiška draudžia be šalies sutikimo keisti šalį. Be to, teismas gali pakeisti pradinę šalį tik pagal motyvuotą prašymą¹⁷. Tokiu atveju iškyla klausimas, ar tokia teisės akto interpretacija yra objektyviai tinkama ir pateisinama teisingumo teorija?

Kasacinės instancijos teismas, aiškindamas CPK 7 straipsnyje įtvirtintų proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principų santykį su CPK 45 straipsniu, 230 straipsnio 1 dalimi¹⁸, 243 straipsniu¹⁹, nurodė, kad pirmos instancijos teismas privalo išaiškinti šalims teisę pakeisti netinkamą atsakovą bei išaiškinti šalies nepakeitimo procesinius padarinius. Kai teismas to nepadaro, sprendžiama, jog padarytas esminis teisės normų pažeidimas²⁰.

-
- 16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje *G. L. v. S. D.*, bylos Nr. 3K-3-186/2011.
 - 17 CPK 45 straipsnio 1 dalis numato, kad teismas, bylos nagrinėjimo metu nustatęs, kad ieškinys pareikštas ne to asmens, kuriam priklauso reikalavimo teisė, arba ne tam asmeniui, kuris turi pagal ieškinį atsakyti, gali vienos iš šalių motyvuotu prašymu, nenutraukdamas bylos, pakeisti pradinį ieškovą arba atsakovą tinkamu ieškovu arba atsakovu. Pagal to paties straipsnio 3 dalį, jeigu ieškovas nesutinka, kad atsakovas būtų pakeistas kitu asmeniu, teismas nagrinėja bylą iš esmės.
 - 18 CPK 230 straipsnio 1 dalis numato, kad posėdžio pirmininkas į parengiamąjį teismo posėdį iškviečia šalis ir jas apklausia, siekdamas išsiaiškinti ginčo esmę, galutinai suformuluoti šalių reikalavimų ir atsikirtimų į pareikštus reikalavimus turinį, įrodymus, kuriais jos grindžia savo reikalavimus, bei atsikirtimus, įtrauktinus dalyvauti byloje asmenis ir atlieka kitus veiksmus, kurie, teismo manymu, reikalingi tinkamai išnagrinėti bylą teismo posėdyje.
 - 19 CPK 243 straipsnis numato, kad teismo posėdžio pirmininkas šio Kodekso nustatyta tvarka išaiškina pagal įstatymą šalims, tretiesiems asmenims ir jų atstovams, atvykusiems į teismo posėdį, jų procesines teises ir pareigas, išskyrus atvejus, kai šalys ar tretieji asmenys bylą veda per atstovą, turintį aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą.
 - 20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *Varėnos rajono savivaldybė v. Ž. S. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-100/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *L. B. ir kt. v. daugiabučio namo savininkų bendrija „Medvėgalis“ ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-345/2007;

Tokia kasacinio teismo praktika, kai pirmosios instancijos teismui buvo numatyta pareiga visais atvejais nustatinėti tinkamą šalį, paskatino teismą koncentruotis ne į ginčo esmę, o į šalies procesinės padėties nustatymą, t. y. iki bylos išnagrinėjimo pabaigos jau spręsti, kas turėtų atsakyti pagal ieškinį arba kam priklauso reikalavimo teisė, o ne nešališkai nagrinėti ginčą pagal šalies suformuluotą faktinį pagrindą ir pateiktus įrodymus ar suformuluotus atsikirtimus. Nustačius, kad šalis netinkama, ir sutikus ją pakeisti, bylos nagrinėjimas pradedamas iš pradžių (CPK 45 straipsnio 4 dalis). Taigi tai niekaip neskatina proceso koncentracijos principo, nors pareiga pateisinama būtent šio principo svarba. Pažymėtina ir tai, kad apeliacine tvarka bylą nagrinėjantis teismas, savo iniciatyva nustatęs, jog atsakovas yra netinkamas, tačiau nepaklausęs šalies valios, panaikina sprendimą ir bylą grąžina nagrinėti iš naujo pirmąja instancija²¹, taip dar labiau užvilkinant bylos nagrinėjimą, nors šalis galėtų pradėti naują procesą prieš tinkamą šalį jau žinodama, kaip jai pasiruošti. Nežinia, ar žmonės vertina teismų uolumą keičiant šalį, tačiau šios pareigos suabsoliutinimas lemia, jog žmonių nuomonė tampa nesvarbi, t. y. „pamirštama“ gauti šalių sutikimą²², taip pažeidžiant šalių teisę rungtis, bendrąjį proceso dispozityvumo principą, neišlaikant nešališkumo reikalavimo.

Taigi, nors proceso įstatymas suteikia teisę pirmos instancijos teismui savarankiškai, bet laikantis proceso taisyklių, spręsti dėl veiksmų, reikalingų visapusiškam bylos išnagrinėjimui, tačiau jo diskrecija yra apribojama kasacinio teismo suformuota pareiga iki bylos nagrinėjimo iš esmės nustatyti tinkamą šalį ir pasiūlyti ją pakeisti. Priešingu atveju konstatuojamas proceso pažeidimas. Toks individualus teisingumo aktas tampa atskiru nuo bendro civiliniame procese įtvirtinto dispozityvumo principo. Tuomet iškyla klausimas: kuo pagrįstas civilinis ginčas – teismo ar bylos šalies teisėmis ir pareigomis?

Kaip minėta, asmeniui, manančiam, kad jo teisė ar įstatymo saugomi interesai yra pažeisti, laiduojama teisė kreiptis į teismą. Kol teismas išspręs bylą, ieškovo reikalavimas gali būti ginčijamas, t. y. kilęs teisinis santykis yra ginčytinas, nes nėra aiškus ieškinio pagrįstumas, nėra neginčijamų įrodymų, kad kreipęsis į teismą asmuo turi subjektinę teisę, dėl kurios gynybos kreipėsi, neaišku, ar iš tikro yra pažeista jo teisė ir ar teisę pažeidė asmuo, kuris patrauktas atsakovu. Tik tuo atveju, kai byla baigiama įsiteisėjusiu teismo sprendimu, galima konstatuoti, kad ginčas yra išspręstas. Tokiu atveju abejotina, ar įvedamos naujos taisyklės dėl visa apimančios pagalbos šalinant ieškinio trūkumus, išsamios pagalbos suformuluojant reikalavimus, šalies pakeitimo, leis teismui išlikti nešališku arbitru, ištyrusiu visas aplinkybes ir tik po to priėmusiu sprendimą, kaip tai numato betarpiškumo principas, įtvirtintas CPK 14 straipsnyje. Ar tokiu atveju nėra laikoma, kad teismas, tik gavęs asmens kreipimąsi, jau turėtų turėti viziją apie nagrinėtino

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Nordic investicija“ v. Kauno miesto vyriausiasis policijos komisariatas*, bylos Nr. 3K-3-120/2009.

21 Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje *N. N. v. UAB „Lietuva Statoil“*, bylos Nr. 3K-3-465/2006.

22 Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje *R. S. v. Lietuvos valstybė*, bylos Nr. 3K-3-295/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje *N. N. v. UAB „Lietuva Statoil“*, bylos Nr. 3K-3-465/2006 ir kt.

ginčo eigą, rezultata ir parengiamajame posėdyje, nurodinėdamas, kokias reikia nustatyti aplinkybes, jį kreiptų ta linkme, kuria, jo manymu, būtų galima teisingiau išnagrinėti ginčą? Kaip minėta, siūlyti konkrečias įrodinėtinas aplinkybes reikia dar nepasibaigus ginčui, t. y. neišklausius šalių bylos nagrinėjimo iš esmės stadijoje. Kyla klausimas: ar tai yra įmanoma neturint išankstinės nuostatos?

Jei vadovaujamės Hume'o oficialiosios moralės kaip išplėstinės simpatijos teorija, tuomet keliamą problema yra lengvai išsprendžiama. Anot jo, simpatijos apibendrinimas sukuria bendrąjį geravališkumą – rūpinimąsi bendrąją gerove. Šis procesas konverguojasi į nešališką sprendimą. Tačiau B. Barry mano, kad „Hume'o koncepcijoje nešališkumas implikuoja vienokį ar kitokį utilitarizmą“²³, todėl ją kritikuoja, argumentuodamas tuo, kad visuomenėje nėra aiškaus viešosios naudos suvokimo. Be to, būtina, kaip jau minėta, įvertinti, kad gali nesutapti abipusės naudos ir viešosios naudos principai. Tokiu atveju teismo sprendimas, nors, kaip teisėjas mano, yra pagrįstas bendros naudos rūpesčiu, rizikuoja tapti atskirai traktuojamu individualaus teisingumo aktu.

Būtina įvertinti ir tai, kad teismas, pernelyg laisvai interpretuodamas kooperacijos principą²⁴ ir emėsis siūlyti tikslinti ieškinio dalyką, konkrečias įrodinėtinas aplinkybes, bylą išspręs ne pagal tikrąją šalies valią. Taip atsitinka ir tuomet, kai teismas savo nuožiūra pasisako dėl teisiškai reikšmingų faktinių pagrindų, kuriais šalis nesiremia²⁵. Tokia situacija negali būti pateisinama teisingumo vykdymu, nes tuomet yra nepasiekiamas proceso įstatymo tikslas, neteisėtai ribojama asmens teisė laisvai pasirinkti savo teisių gynimo būdą. Akivaizdu, kad tokiu atveju kilęs teisinis konfliktas nėra iš esmės išsprendžiamas²⁶. Be to, tokiu teismų aktyvumu suerzinama ne tik visuomenė, bet ir sukeliamas nerimas ir daliai teisinės bendruomenės, todėl pradėta viešai (ir teisininkų pokalbiuose) svarstyti, ar teisinis stabilumas (būtent tai garantuoja teisinis pozityvizmas, kurio atstovai supranta teisę kaip įstatymų leidėjo nurodymus ir kritiškai vertina teisėjų galias interpretuoti tuos nurodymus savo nuožiūra) nėra didesnė vertybė, negu pastangos kiekvieną teisinį ginčą individualizuoti, „perleisti“ per savąjį teisingumo, protingumo ir sąžiningumo suvokimą²⁷.

Sociologinė teisės samprata, kuria grindžiama netradicinė teisės koncepcija, siūlo, be kita ko, vertinti priimto teismo sprendimo perspektyvą, atsižvelgiant į gautą socialinę informaciją²⁸. Procedūrinių taisyklių tikslas yra ne tiek grynai vien teisiniais argumentais pagrįsto sprendimo priėmimas, tačiau ir informacijos apie ginčo esmę gavimas bei

23 Barry, B., *supra* note 5, p. 182.

24 CPK 8 straipsnis numato, kad teismas, šio Kodekso nustatyta tvarka bendradarbiaudamas su dalyvaujantysis byloje asmenimis, imasi priemonių, kad byla būtų tinkamai išnagrinėta. Dalyvaujantysis byloje asmenys šio Kodekso nustatyta tvarka bendradarbiauja tarpusavyje ir su teismu.

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *D. Ž. v. UAB „Titlis“*, byla Nr. 3K-3-237/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Pamario sargas“ v. Klaipėdos miesto savivaldybė*, byla Nr. 3K-3-649/2006 ir kt.

26 Plačiau žr. Petkuvienė, R.; Atraškevičiūtė; A.; Petkus, A. Enforcement of Freedom of Assembly in Lithuania and European Union: Legal and Practical Aspects. *Jurisprudencija*. 2012, 1 (19): 58, 59.

27 Lastauskienė, G., *supra* note 2, p. 1351.

28 Black, D. *Sociological Justice*. New York, Oxford, Oxford University Press, 1989, p. 20, 68.

jos vertinimas, kad priimant sprendimą būtų užtikrintas ir socialinio konflikto išsprendimas.

3. Teismo aktyvumas dispozityviose bylose pagal dvi teisingumo teorijas

Pripažįstama, kad rungimosi principu pagrįstas teismo procesas yra teisėjo nešališkumo garantija²⁹. Šalys, neįrodžiusios aplinkybių, kuriomis grindžia reikalavimą ar atsikirtimus į jį, prisiima atsakomybę už proceso baigtį. Būtent bylos šalies socialinė atsakomybė lemia pareigą įrodinėti, todėl dispozityvioje byloje teismas išimtinai privalo veikti pagal proceso normas, išlaikydamas formalumą. Pareigos įrodinėti aplinkybes pažeidimas, sudaro pagrindą reikalauti nuostolių atlyginimo, taikyti sankciją, vadovaujantis CPK 95 straipsniu³⁰. Kontroliuoti, kad šalys laiku pateiktų įrodymus, nepiktinaudžiautų procesu, yra teismo pareiga. Teismas už piktnaudžiavimą proceso dalyviams taiko sankcijas, kurios laikytinos specifine procesinio, o ne materialinio teisinio pobūdžio atsakomybės priemone³¹.

Tačiau šiuo atveju susiduriama su pažeidimo fakto konstatavimo problema, kuri kyla dėl nenuoseklios kasacinio teismo praktikos, atsirandančios kuomet remiamasi skirtingomis teisingumo koncepcijomis. Įstatymas numato, kad ieškinyje turi būti nurodyta jo suma, faktinis ieškinio pagrindas, įrodymai, patvirtinantys ieškovo išdėstytas aplinkybes, ieškovo reikalavimas (ieškinio dalykas) bei tam tikri procesiniai klausimai (CPK 135 straipsnio 1 dalis). Pagal vieną iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicijų, iš esmės ieškinį sudaro du reikalavimai – ieškinio dalykas ir pagrindas³². Taigi nereikalaujama nurodyti įrodymų, kurie patvirtintų ieškovo išdėstytas aplinkybes. Tokiu atveju tampa neįmanoma patikrinti, ar apskritai ginčijama teisė priklauso asmeniui, nors toks reikalavimas, kaip jau minėta anksčiau, pirmos instancijos teismui yra keliamas. Prašymą nurodyti įrodymus kasacinės instancijos teismas aiškina kaip neleistiną teisės nor-

29 Lietuvos Respublikos civilinio proceso komentaras. I dalis. Justitia, Vilnius, 2004, p. 79.

30 CPK 95 straipsnio 1 dalis numato, kad dalyvaujantis byloje asmuo, kuris nesąžiningai pareiškė nepagrįstą ieškinį (apeliacinį ar kasacinį skundą, prašymą atnaujinti procesą, pateikė kitą procesinį dokumentą) arba sąmoningai veikė prieš teisingą ir greitą bylos išnagrinėjimą ir išsprendimą, gali būti teismo įpareigotas atlyginti kitam dalyvaujančiam byloje asmeniui šio patirtus nuostolius. Pagal minėto straipsnio 2 dalį teismas gali paskirti dalyvaujančiam byloje asmeniui iki dvidešimt tūkstančių litų baudą, nustatęs piktnaudžiavimo procesu atvejį.

31 Valančius, V.; Brazkeikis, A. Kitoks požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4): 1084.

32 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje *Bankrutavusi uždaroji akcinė bendrovė „Statybų mechanika“ v. restruktūrizuojama akcinė bendrovė „Iglus“ ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-302/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *R. B. v. Lietuvos advokatūra*, bylos Nr. 3K-3-43/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų 2008 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje *L. Č. v. Kauno apskrities viršininko administracija*, bylos Nr. 3K-3-380/2008 ir kt.

mos plečiamąjį aiškinimą, kuris riboja teisę kreiptis į teismą³³, nes parengiamojo teismo posėdžio metu šalys gali galutinai suformuluoti savo reikalavimus ir atsikirtimų turinį, nurodyti įrodymus. Taigi, jei procesiniame dokumente nėra tokių netikslumų, kurie būtų „staigmena“ atsakovui, procesinis dokumentas privalo būti priimtas. Tačiau, labai sunku spręsti, kas kitai šaliai galėtų būti „staigmena“. Be to, esant iki galo nesuformuotam reikalavimui, kita šalis turi pasisakyti dėl visų galimų variantų, rinkti įrodymus, kurių, kaip vėliau paaiškėja, nereikia. Tuo tarpu net parengiamojo teismo posėdžio metu teismo tenkintas ieškovo prašymas kviesti liudytojus, apie kuriuos jis nėra neužsiminė procesiniame dokumente, kitai šaliai sukelia pamąstymus dėl teismo šališkumo, kadangi laikoma, kad pareiga kontroliuoti procesinio dokumento turinio atitiktį įstatymui buvo sąmoningai nevykdoma. Vėliau šis argumentas tampa vienu iš apeliacijos objektų.

Pažymėtina ir tai, kad teisės kreiptis į teismą suabsoliutinimas lemia šalies poziciją pradėti procesą be jokių įrodymų, jų paiešką atliekant bylos nagrinėjimo metu, o teismo siūlymas patikslinti įrodinėtinas aplinkybes, nurodant įrodymus, šalies yra traktuojamas kaip teisės kreiptis į teismą ribojimas, jo šališkumas, nukrypimas nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, nors būtent įstatyme yra numatyta pareiga procesiniame dokumente nurodyti įrodymus, nes tai lemia valstybinio reguliavimo poreikį, kad procesas nebūtų pradėtas be jokio teisinio pagrindo. Toks laisvas įstatymo interpretavimas paskatina piktnaudžiavimą procesu, nes parengiamojo teismo posėdžio metu prašoma išreikalauti įrodymus, kurie jau turėtų būti nurodyti ir pateikiami kartu su procesiniu dokumentu. CPK 112 straipsnio 3 punktą numato, kad procesiniuose dokumentuose, kuriais siekiama pasirengti žodiniam bylos nagrinėjimui, papildomai turi būti įrodymai, kuriais šalis pagrindžia savo reikalavimus arba atsikirtimus, ir prašymas juos išreikalauti gali būti teikiamas tik tuo atveju, jeigu šalis pati įrodymų pateikti negali. Tačiau šalys žino, kad pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką, šalių rungimosi ir dispozityvumo principus nusveria teismo pareiga tinkamai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą, išsiaiškinus visas aplinkybes. O šalys, perkėlusios teismui pareigą išreikalauti įrodymus, sutaupo lėšas teisingo bylos išsprendimo sąskaita. Be to, pasitaiko atvejų, kai šalis net apytiksliai nežino, kokie įrodymai galėtų patvirtinti faktines ieškinio aplinkybes, ir spėjimo būdu prašo jų išreikalavimo.

Teismui keliama užduotis išsiaiškinti visas aplinkybes yra įveikiama, tačiau ji tampa sunkiai suderinama su įstatymo reikalavimu – bylą išnagrinėti per kuo trumpesnę laiką, užtikrinti, kad nebūtų vilkinamas bylos išnagrinėjimas, siekiant, kad civilinė byla būtų išnagrinėta per vieną teismo posėdį (CPK 7 straipsnio 1 dalis, 72 straipsnio 1 dalis). Kai parengiamasis teismo posėdis yra skiriamas prašymams dėl įrodymų surinkimo, akivaizdu, kad juos gavus bylos nagrinėjimas kitame teismo posėdyje nėra įmanomas. Tuomet, kaip teisingai nurodo M. L. Stormas, teismas gali būti puikus bendrininkas ir pagalbininkas piktnaudžiaujančiai procesinėmis teisėmis šaliai³⁴. Toks požiūris į teisin-

33 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje L. Č. ir J. J. v. Kauno apskrities viršinininko administracija, Kauno rajono savivaldybė, V. A., A. B., V. B., Z. M. B. ir kt., bylos Nr. 3K-3-380/2008.

34 Storme, M. L. *Over het tergend geding voor een roekeloze vriendschap*. Liber Amicorum Jan Ronse. [interaktyvus]. Brussel: Story-Scientia 1986, par. 19 [žiūrėta 2009-05-07]. <www.jura.be>.

gumo vykdymą yra būdingas teisiniam individualizmui, kuris pagrįstas konsumerizmu, juo atsisakoma standartinio teismo proceso, o išėties tašku tampa išplėstinės simpatijos teorija. Būtina įvertinti ir tai, kad priklausomai nuo to, kokius teisėjas savo nuožiūra rinks įrodymus, siekdamas išsiaiškinti bylos aplinkybes, skirsis teismų priimti sprendimai. Nes teisėjui imant laisvai veikti, turi įtakos jo paties interesas dėl simpatijos buvimo ar nebuvimo, pagrįsto empirine patirtimi. Koks tuomet tampa santykis tarp teisingumo ir nešališkumo? Todėl iškyla klausimas, ar tai nėra spekuliatyvi proceso rekonstrukcija?

Tačiau esant toms pačioms proceso normoms egzistuoja ir kitoks CPK 135 straipsnio 1 dalies aiškinimas. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. balandžio 27 d. nutartyje konstatavo, jog asmuo, pareiškiantis ieškinį, „privalo aiškiai suformuluoti jo dalyką ir pagrindą, t. y. išdėstyti aplinkybes, pagrindžiančias jo reikalavimą, bei nurodyti jas patvirtinančius įrodymus. Ieškovas, negalėdamas pateikti įrodymų, pateikia teismui prašymą juos išreikalauti, nurodydamas negalėjimo pateikti priežastį“³⁵. Tokia pozicija yra nuosekli aiškinimo tąsa požiūriu, jog teismas privalo patikrinti, ar besikreipiantis į teismą asmuo nesiekia įgyvendinti subjektinę teisę nesąžiningai naudodamasis jam suteikta teise, nepiktnaudžiauja procesu, t. y. teisę kreiptis į teismą nepanaudoja priešingai jos paskirčiai.

Sutiktina su nuomone, kad formalių reikalavimų procesiniam dokumentui nustatymas dar nereiškia, kad yra dirbtinai suvaržyta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą ar nepagrįstai apsinkintas šios teisės įgyvendinimas³⁶. Galima pasvarstyti ir taip, kad įrodymų nurodymas ne apsinkina asmens teisės įgyvendinimą, o paskatina apsvarstyti materialinės teisės gynybos aspektus.

Naujų taisyklių formulavimas pagal faktinę situaciją, pernelyg laisvai interpretuojant proceso normas, sukelia painiavą ne tik pirmos instancijos teismams, o ką kalbėti apie žmones, esančius toli nuo teisinės praktikos. Nebeaišku, ką daryti draudžia teisė, o teisėjų pozicijos nenuoseklumas sukelia nepasitikėjimą teismu. Bet kuriuo atveju, nepagrįstai laisvas teisės akto reikalavimų interpretavimas turi įtakos bylos nagrinėjimo trukmei, o ilgas teisminis procesas nėra pateisinamas, nes žmogaus teisių gintis tampa neveiksminga. Europos Žmogaus Teisių Teismas bylose prieš Lietuvą dėl pernelyg ilgų procesų trukmės ne kartą yra pakartojęs, kad bylos nagrinėjimo trukmės pagrįstumas turi būti vertinamas bylos aplinkybių kontekste ir atsižvelgiant į bylos sudėtingumą, pareiškėjo ir atitinkamų valstybės institucijų elgesį³⁷. Kaip minėta, teismas neturėtų tapti bendrininku ir pagalbininku piktnaudžiaujančiais procesinėmis teisėmis šaliai. Teisminės praktikos nuoseklumas, vengiant vidinių prieštaravimų, yra didelė vertybė, nes sudaro prielaidas teisinių santykių stabilumui. Proceso teisei yra labai svarbus doktrininis pagrindimas³⁸, todėl jo nesant ir nustatant individualias tam ginčui teises taisykles

35 Žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Padalevičius prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr.12278/03; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. sausio 20 d. sprendimas byloje *Četvertakas ir kiti prieš Lietuvą ir kt.*, pareiškimo Nr. 16013/02.

36 Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 3 (117): 25.

37 Plačiau žr. Petkuvienė, R.; Atraiškevičiūtė, A., *supra* note 26, p. 1623–1639.

38 Kūris, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*. 2011, 78: 21.

kyla rizika, kad teismai netinkamai pasinaudos jiems suteikta kompetencija. Tuomet iškyla klausimas, kam yra skirtas teisingumas?

4. Viešosios naudos principai ir teismo vaidmuo

Teisės principai įtvirtina tam tikrą vertybę, siekiamybę, tikslą. Visus teisinio imperatyvo vykdyti teisingumą aspektus būtų sunku išvardinti. Tačiau jei teisingumo (apiamt ir nešališkumą) principo struktūrą dėlįotume į nuoseklią ir logišką visumą, gautume daugmaž objektyvų jo turinį. Kai kurių kategorijų bylose nevienodas procesinių teisių ir pareigų pusiausvyros nustatymas įstatyme siejamas su teisingumo įgyvendinimu. Tuo pagrindžiamas skirtingas dispozityvumo civiliniame procese laipsnis ir teismo vykdoma šalių laisvės kontrolė. Šioje straipsnio dalyje siekiama analizuoti teismo kontrolės ir nešališkumo santykio diskutuotinus aspektus, remiantis kai kuriais praktiniais bylų sprendimo pavyzdžiais.

Reikalavimas imtis griežtesnių apsaugos priemonių, siekiant apsaugoti vartotojų teises, yra Bendrijos politikos ir veiklos kryptis. Šiai politikai yra paveiki ir teismų praktika; priimta teisinė pozicija tampa ginčo sprendimo pateisinimo priemone, taip įvyksta ir proceso rekonstrukcija.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas iš esmės nenumato jokių specialių taisyklių, kurių pagrindu teismas galėtų būti aktyvus, kai vartotojas pradeda procesą teisme, išskyrus tai, kad vartotojui yra suteikiamos lengvatos dėl ieškinio pareiškimo vietos ir žyminio mokesčio (vartotojai yra atleisti nuo rinkliavos valstybei). Tačiau pagal kasacinio teismo suformuotą taisyklę, teismas privalo identifikuoti vartojimo sutartis, nes jos yra susijusios su viešojo intereso apsauga, ir dėl jų sąlygų pasisakyti *ex officio*, net ir tuo atveju, jei šalis nesiremia vartojimo sutarties sudarymo faktu ir neprašo teismo svarstyti ginti jos teises kitu būdu, nes jau pasirinko naudingiausią pažeistos teisės gynybos būdą, kaip tai numato materialinės teisės normos. Taigi teismas yra įpareigotas atidžiau kontroliuoti šalių veiksmus procese, būti aktyvus, siūlyti vartotojui įrodinėtinas aplinkybes, savo iniciatyva rinkti įrodymus, siekiant užtikrinti, kad vartotojo teisių gynimo būdas būtų tinkamas, parinkti ir taikyti proporcingą bei adekvatų vartotojo teisių gynimo būdą³⁹. Šios taisyklės įvedimas pagrįstas formuojamu požiūriu į vartotoją, kaip silpnesnę sutarties šalį, kurios teisių gynba yra prioritetas tiek pagal Europos Sąjungos, tiek pagal nacionalinės teisės aktus⁴⁰.

39 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *J. P. v. UAB „Skytech.lt“*, bylos Nr. 3K-3-252/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje *D. Š. v. UAB „Borgalita“, BUAB „Kardera“*, bylos Nr. 3K-3-406/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *D. Ž. v. UAB „Titlis“, Marijampolės apskrities viršininko administracija*, bylos Nr. 3K-3-237/2008. *Tesimų praktika*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. 30: 345.

40 Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *P. L. v. SĮ „Susisiekimo paslaugos“*, bylos Nr. 2A-847-520/2012.

Šiuo atveju gali iškilti klausimas: o jei asmuo nenori, kad jo interesai būtų ginami teismo iniciatyva pagal teisėjo parinktą gynimo būdą? Tokiu atveju kyla rizika, kad teismo įvykdytu teisingumu bus nepatenkintos abi šalys ir dispozityvumo taisyklės netaikymas padarys daugiau žalos nei duotų naudos, nes tokiu atveju kils dar daugiau nesutarimų (tuomet jau abi šalys naudojasi teise į apeliaciją, o teisinis konfliktas aštrėja). Taigi išimties iš bendrosios taisyklės taikymas nebeteri akivaizdaus pranašumo. Čia galima pateikti pavyzdį. Civilinė byla buvo pradėta vartotojo iniciatyva dėl vežimo sutarties viešuoju transportu. Pirmos instancijos teismas sprendė, kad ieškovo (vartotojo) teisės jo prašomu būdu negali būti apgintos, nes nėra pagrindo įpareigoti vežėją vykdyti sutartį, todėl jo reikalavimą atmetė. Apeliacinės instancijos teismas sprendimą panaikino, nurodydamas, kad byloje nėra nustatyta ir išaiškinta, ar ieškovui sumokėjus pinigų už vežimą ir nepasinaudojus vežimo paslauga dėl to, kad bilietai yra pripažinti negaliojančiais, nebuvo pažeistos ieškovo teisės ir ar jos neturi būti ginamos kitokiu būdu, nei kad prašo jas apginti ieškovas, bei bylą grąžino nagrinėti iš naujo į pirmąją instanciją. Iš naujo pradėjus nagrinėjant bylą, ieškovas atsisakė teismo siūlomų bet kokių kitų galimų jo teisių gynimo būdų, paaiškindamas, kad palaiko tik savo suformuluotą reikalavimą⁴¹. Taigi siekis, paremtas priimta teisine pozicija dėl vartotojo ginties, išspręsti bylą teisingai liko neįgyvendintas, o pareiga užtikrinti operatyvesnę teismo procesą bei apsaugoti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje kaip vieną iš pagrindinių žmogaus teisių įtvirtintą teisę į bylos išnagrinėjimą teisme per įmanomai trumpiausią laiką nebuvo įvykdyta.

Laikoma, kad teisės į teisingą teismą įgyvendinimas neatskiriamas nuo teisės byloje naudotis teisine pagalba, jog asmuo galėtų tinkamai ginti pažeistas ar ginčijamas savo teises ir įstatymų saugomus interesus. Asmenims, turintiems teisę gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, ši pagalba teikiama valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka (CPK 99 straipsnio 1 dalis), o valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikia advokatai. Teismas taip pat turi pareigą pasiūlyti šaliai pasirūpinti tinkamu atstovavimu procese (CPK 162² straipsnio 1 dalis). Taigi asmuo, kreipęsis į teismą, yra laisvas spręsti, ar jam reikalinga profesionali pagalba, pasinaudoti ar ne siūlymu turėti advokatą. Bet kuriuo atveju, jei asmuo dėl blogos turtinės padėties neišgali sumokėti už teises paslaugas, pagalba yra garantuojama valstybės.

Teisminėje praktikoje aplinkybė, jog šalis bet kada gali naudotis advokato pagalba ar yra jo atstovaujama, paprastai reikalavimo teismui būti aktyviam esmės nekeičia. Teismų yra išaiškinta, kad nors kilęs ginčas yra privataus pobūdžio, o šalys naudojosi kvalifikuota teisine pagalba, teismas, siekdamas proceso koncentracijos bei kooperacijos principų tinkamo įgyvendinimo, privalo išaiškinti, koku būdu asmens teisės gali būti apgintos, ir pasiūlyti patikslinti savo ieškinio reikalavimus⁴².

41 Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *P. L. v. SĮ „Susisiekimo paslaugos“*, bylos Nr. 2A-847-520/2012.

42 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje *V. D. v. V. U., V. U., V. Ž., I. Ž., A. D.*, bylos Nr. 3K-3-51/2012; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *R. T. v. V. K.*, bylos Nr. 2A-675/2009.

Reikėtų pasvarstyti, ar gali teismas būti nešališkas ir neutralus, kai traktuojama, jog asmens interesai turi būti ginami teismo iniciatyva, net ir tuo atveju, jei jis bylą veda per advokatą. Bendrinėje kalboje žodis „ginti“ reiškia įrodinėti savo nuomonę, savo teiginius, užstoti⁴³. Jei teismas gina, tarkim, vartotoją, jis perima jo asmens dalies procesinių teisių ir pareigų įgyvendinimą, taip darydamas poveikį pusiausvyros principo užtikrinimui. Kad ir kaip mąstytytume, teismui neįmanoma išlikti nešališkam, jei jis turi nurodyti ieškovui, kaip reikšti ieškinį, kad pažeistų teisių gynimo būdas sukeltų teises pasekmes. Atsakovui tampa akivaizdžiai aišku, kad yra bendradarbiaujama su ieškovu, siekiant užtikrinti būtent jo teisių apsaugą. Tuo tarpu pagal sukurtą teisinę sistemą, asmens teisių tinkama gynyba teisme turėtų pasirūpinti advokatas. Jam tinkamai nevykdant šios pareigos, turėtų būti sprendžiamas advokato atsakomybės klausimas. Teismas neturėtų atstovauti kam nors, nepriklausomai nuo bet kokių sąsajų⁴⁴.

Šioje situacijoje mums reikia konvencijos, leidžiančios teismui būti aktyviam, užtikrinat vartotojo teisių apsaugą, galinčio pateisinti išimtį iš bendrosios dispozityvumo taisyklės, kadangi reikalavimas dėl vartotojo teisių ginties, kai jis pradėdamas taikyti atvejui byloje, tampa konkrečia pagalba. Tačiau kaip parodė teismų praktika, tokios konvencijos nėra, ir šalys nuolat kelia ginčą, įrodinėdamos neteisingą įrodinėjimo pareigos paskirstymą, teismo šališkumą. Teismas vis dar yra įsivaizduojamas per simbolį Temidę, ant kurios akių esantis raištis išreiškia vieną pagrindinių taip pat ir šiuolaikinio teisinio teisingumo simbolių – nešališkumą: „vyras ar moteris, turtingas ar vargšas, galingas ar silpnas – pirmoji nešališkumo pakopa reikalauja taisykles visiems taikyti vienodai: visi prieš įstatymą yra lygūs“⁴⁵.

Tačiau ar tikrai reikia veikti kitaip nei pagal standartinį teismo procesą, preziuruojant, kad materialinės teisės normos yra nepakankamos, neleidžiančios pasiekti teisingo teisinio rezultato. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – CK) numato galimybę sudarytas sutartis vertinti pagal CK 6.188 straipsnyje nustatytus sąžiningumo kriterijus, o teismas turi teisę savo iniciatyva pripažinti vartojimo sutarties sąlygas nesąžiningomis. Taip pat įstatyme yra įtvirtinta ne tik *contra proferentem* aiškinimo taisyklė (CK 6.193-6.195 straipsniai), bet ir speciali CK 6.193 straipsnio 4 dalyje, CK 6.188 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta palankiausio vartotojo atžvilgiu sutarties sąlygos aiškinimo taisyklė. Manytina, kad teismo atliekama šalių veiksmų kontrolė neturėtų būti vykdoma padėties pranašumo aspektu, o apsiriboti materialinių teisinių santykių suteiktomis galimybėmis, nes spekuliatyvi proceso rekonstrukcija gali tapti visuomenės nesugyvenimo prielaida, neskatinti socialinio kompromiso paieškos.

Tačiau proceso įstatymo laisvas interpretavimas nereiškia, kad yra nepakankamas įstatymo reguliavimas ir jį reikia keisti. Tereikia jam pateikti pakankamą doktrininį pagrindimą ir suteikti laiko nuoseklios praktikos susiformavimui. Šiame kontekste būtų galima paminėti kelias kasacinio teismo nutartis, aiškinant įstatymo nuostatas, kad darbo bylą nagrinėjantis teismas turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu jis mano, jog tai yra būtina siekiant teisingai išspręsti bylą (CPK 114 straips-

43 Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-07]. <<http://dz.lki.lt/>>.

44 Schrag, L. *Ethical problems in the practice of law*. Aspen Publishers, 2008, p. 589, 590.

45 Höffe, O., *supra* note 5, p. 11.

nio 1 dalis), taip pat viršyti pareikštus reikalavimus ir taikyti įstatymuose numatytą alternatyvų darbuotojo teisių ar teisėtų interesų gynimo būdą (CPK 114 straipsnio 3 dalis). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. sausio 4 d. nutartyje išaiškino, jog darbuotojas darbo santykiuose paprastai yra silpnesnė teisinių santykių šalis⁴⁶, tačiau vėliau, t. y. 2011 m. balandžio 12 d. nutartyje, buvo konstatuota, kad „DK nėra įtvirtintų nuostatų, kurių pagrindu darbuotojas turėtų būti traktuojamas silpnesniąja darbo teisinių santykių šalimi, taigi, dominuoja darbo sutarties šalių lygybės principas (DK 2 straipsnio 1 dalies 4 punktas, 15, 16 straipsniai). Teisiniame reguliavime darbuotojui palanki išimtis yra tik ta, kad esant norminių darbo teisės aktų nuostatų prieštaravimams taikoma darbuotojui naudingesnė nuostata (DK 11 straipsnis 2 dalis)“⁴⁷. Taip pat kasacinis teismas keitė požiūrį ir į CPK 414 straipsnio 1 dalyje reglamentuotą teismo teisę darbo bylose rinkti įrodymus, nurodydamas, kad teismui suteikta teisė būti aktyviam, negali būti aiškinama tokiu būdu, jog atleidžia proceso šalis nuo įrodymų pateikimo ir argumentų nurodymo⁴⁸. Tai gi sugrįžtama prie konstruktyviojo teisingumo modelio.

5. Teisinės metodologijos reikšmė teismų praktikoje

Teisės mokslininkai ištyrė, jog šiuo metu vyksta bendrosios teisės ir civilinės teisės sistemų konvergencija, kuri teismuose atsiskleidžia per bylų faktų analizę⁴⁹. Galima spręsti, kad viena iš šio proceso priežasčių yra metodo, kuris leistų priimti teisingą sprendimą, paieška. Realistinė teisinė metodologija atskleidžia, kad nėra įmanomas teisinių sprendimų absoliutus tikrumas ir teisingumas. Tačiau teisinės metodologijos išmanymas ir paisymas yra viena iš nuoseklios teismų praktikos formavimosi sąlygų.

Civiliniame procese teisėjas turi daug svarbių pareigų, todėl jam įstatymas suteikia tam tikrą veiksmų laisvę. Asmeniui pradėjus procesą, teisėjas turi dvi labai atsakingas užduotis: 1) užtikrinti asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą, t. y. objektinės teisės vartimą subjektinė, 2) patikrinti, ar kreipimasis nėra inicijuotas be pagrindo, nes kita į procesą įtraukta šalis taip pat turi teises, kurių pagarbą privalo užtikrinti teismas. Suprantama, kad teisminis procesas sukelia ne tik rūpesčius ir nemalonius išgyvenimus; jis, pirmiausia, yra susijęs su materialiniais nuostoliais, kainuoja ir taip brangų laiką. Teisininkas užima tarpinę padėtį tarp politinėje valdžioje esančio įstatymų leidėjo ir visuomenės, kaip teisės klientas⁵⁰. Teisėjas, kaip teisės klientas, yra saistomas teisės, todėl atliekama teisės akto interpretacija turi būti nekeičianti teisės akto esmės, nesudaryti

46 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje *Ieškovės A. K. v. AB „Vievio paukštynas“*, bylos Nr. 3K-3-10/2006.

47 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Ieškovės D. V. K. v. UAB „Autrolis“*, bylos Nr. 3K-3-176/2011.

48 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Ieškovės S. L. v. viešoji įstaiga „Karoliniškių poliklinika“*, bylos Nr. 3K-3-329/2013.

49 Prumm, P. H. The Didactic Turn of German Legal Methodology. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4): 1258, 1259.

50 Deflem, M. *Sociology of Law. Visions of a Scholarly Tradition*. Cambridge University Press, 2008, p. 184.

prielaidų teismo šališkumui ir neobjektyvumui. Aiškaus metodo buvimas teismų praktikoje leistų išvengti vadovavimosi skirtingomis teisės koncepcijomis, t. y. skirtingo teismo sprendimo argumentavimo esant panašioms aplinkybėms, neleistų spekuliuoti priimta teisine pozicija, atsisakant teisinio argumentavimo. Jeigu šio reikalavimo nėra paisoma, vadinasi, nėra teisingumo vykdymo, kuri įtvirtina Konstitucija. Teismų praktika turi būti nuspėjama, žmonės turi teisę žinoti, kokiais argumentais remdamasis teismas sprendžia vieną ar kitą ginčą dėl teisės⁵¹.

Taip pat iškyla klausimas, ar dviejų teisingumo koncepcijų taikymas teismų praktikoje nėra patogus, siekiant įgyvendinti teisingumą pagal faktinę situaciją, pagrįstą teismui priimtina bylos baigtimi. Kita vertus, pagal Hume'ą, tai nėra šališkumas, nes išplėstinės simpatijos koncepcija savaime nėra ydinga. Tuomet laikytume, kad problema atsiranda tik tuomet, kai numanoma bylos baigtis, kuri gali būti skirtinga nuo reliatyvaus teismų požiūrio į teisingumą, nesutampa su žmogaus poreikiu, nes teismo aktyvumas, pagrįstas gerais siekiais ir viešu interesu, žmogui tampa nereikalingas. Tačiau tuomet yra atsakoma į klausimą, kodėl toks mažas pasitikėjimas teismais Lietuvoje.

Pasak vieno žymaus konstitucionalisto, demokratinės valstybės teisėjas vykdo dvi pagrindines funkcijas: suartina teisę ir visuomenę; saugo Konstituciją ir demokratiją⁵². Viena iš prielaidų šių funkcijų įgyvendinimui – visuomenės pasitikėjimas teismais. Jis yra negalimas, kai vyksta teismų blaškymasis tarp teisingumo teorijų, kuris yra neleistinas žmogaus teisių atžvilgiu.

Išvados

1. Nešališkumo standartas pasiekiamas, jei laikomasi vieno atskaitos taško, t. y. tuomet, kai visų elgesys yra saistomas tam tikrų universaliai taikomų taisyklių. Padidėjus teismo aktyvumui, jam pradėjus laisvai interpretuoti teisės normas, visuomenė turi modifikuoti arba pritaikyti įsitikinimus dėl laisvesnio taisyklių taikymo.

2. Kiekvieno teisinio ginčo individualizavimas pagal naujai sukurtas (alternatyvias, grindžiamas prielaida, kad standartinis teisminis procesas nėra pakankamas teisingumo įgyvendinimui) proceso taisykles sukuria prielaidas teisiniam nestabilumui.

3. Individo apsaugos reikalavimu grindžiamas požiūris paskatina atsisakyti universaliai taikomų taisyklių. Tokia teisingumo koncepcija būdinga teisiniam individualizmui, kuris pagrįstas konsumerizmu, juo atsisakoma standartinio teismo proceso, o išeities tašku tampa išplėstinės simpatijos teorija.

4. Nesant naujų suformuotų proceso taisyklių doktrininio pagrindimo, kyla rizika, kad teismai netinkamai pasinaudos jiems suteikta diskrecija, tuomet nebus pasiektas teisingumo įgyvendinimas.

51 Jarašiūnas, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 88–90.

52 Barak, A. Teisėjo vaidmuo demokratinėje valstybėje. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2006, 1: 292–297.

5. Teisinės metodologijos išmanymas ir paisymas yra viena iš nuoseklios teismų praktikos formavimosi sąlygų. Aiškaus metodo (skirtingo teismo sprendimo argumentavimo esant panašioms aplinkybėms) buvimas teismų praktikoje leistų išvengti vadovavimosi skirtingomis teisės koncepcijomis, neleistų spekuliuoti priimta teisine pozicija, atsisakant teisinio argumentavimo.

6. Teisėjas, kaip teisės klientas, yra saistomas teisės, todėl jo atliekama teisės akto interpretacija turi būti nekeičianti teisės akto esmės, nesudaryti prielaidų teismo šališkumui ir neobjektyvumui.

Literatūra

- Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 3 (117).
- Barak, A. Teisėjo vaidmuo demokratinėje valstybėje. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2006, 1.
- Barry, B. *Teisingumo teorijos*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
- Black, D. *Sociological Justice*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1989.
- Deflem, M. *Sociology of Law. Visions of a Scholarly Tradition*. Cambridge University Press, 2008.
- Dworkin, R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-07]. <<http://dz.lki.lt/>>.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Padalevičius prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 12278/03.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. sausio 20 d. sprendimas byloje *Četvertakas ir kiti prieš Lietuvą ir kt.*, pareiškimo Nr. 16013/02.
- Höffe, O. *Gerechtigkeit*. München: Beck, 2001.
- Jarašiūnas, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
- Kūris, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*. 2011, 78.
- Lastauskienė, G. Teisė v. teisė arba teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos. *Jurisprudencija*. 2012, 19 (4).
- Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 48-851.
- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340; *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 42.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 14-445.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Ieškovės S. L. v. viešoji įstaiga „Karoliniškių poliklinika“*, bylos Nr. 3K-3-329/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje *D. Š. v. UAB „Borgalita“, BUAB „Kardera“*, bylos Nr. 3K-3-406/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje *R. S. v. Lietuvos valstybė*, bylos Nr. 3K-3-295/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *J. P. v. UAB „Skytech.lt“*, bylos Nr. 3K-3-252/2013.

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje *Bankrutavusi uždaroji akcinė bendrovė „Statybų mehanika“ v. restruktūrizuojama akcinė bendrovė „Iglus“ ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-302/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *R. M. v. O. J. M. ir L. V. M.*, bylos Nr. 3K-3-12/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Panevėžio energija“ v. AB „Diskontas“*, bylos Nr. 3K-3-154/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje *V. D. v. V. U., V. U., V. Ž., I. Ž., A. D.*, bylos Nr. 3K-3-51/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Ieškovės D. V. K. v. UAB „Autrolis“*, bylos Nr. 3K-3-176/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje *G. L. v. S. D.*, bylos Nr. 3K-3-186/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *R. B. v. Lietuvos advokatūra*, bylos Nr. 3K-3-43/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų 2008 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje *L. Č. v. Kauno apskrities viršininko administracija*, bylos Nr. 3K-3-380/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. D. K., Marijampolės apskrities viršininko administracija*, bylos Nr. 3K-3-181/2009.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *D. Ž. v. UAB „Titlis“*, byla Nr. 3K-3-237/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje *N. N. v. UAB „Lietuva Statoil“*, bylos Nr. 3K-3-465/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Pamario sargas“ v. Klaipėdos miesto savivaldybė*, byla Nr. 3K-3-649/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje *Ieškovės A. K. v. AB „Vievio paukštynas“*, bylos Nr. 3K-3-10/2006.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *R. T. v. V. K.*, bylos Nr. 2A-675/2009.
- Petkuvienė, R.; Atraškevičiūtė, A.; Petkus, A. Enforcement of Freedom of Assembly in Lithuania and European Union: Legal and Practical Aspects. *Jurisprudencija*. 2012, 1 (19).
- Prumm, P. H. The Didactic Turn of German Legal Methodology. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4).
- Rawls, A. Theory of Justice. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971.
- Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwald, P. *Zivilprozessrecht*. 15. Aufl. München: Verlag C. H Beck, 1993.
- Stauskienė, E. Konstitucinės justicijos įtaka Lietuvos civilinio proceso teisei. *Jurisprudencija*. 2012, 19 (3).
- Schrag, L. *Ethical problems in the practice of law*. Aspen Publishers, 2008.
- Storme, M. L. *Over het tergend geding voor een roekeloze vriendschap*. Liber Amicorum Jan Ronse [interaktyvus]. Brussel: Story-Scientia, 1986, par. 19 [žiūrėta 2009-05-07]. <www.jura.be>.
- Valančius, V.; Brazkeikis, A. Kitoks požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4).
- Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *P. L. v. SJ „Susisiekimo paslaugos“*, bylos Nr. 2A-847-520/2012.

JUSTICE AND EQUITY WITHIN CIVIL PROCESS

Rūta Petkuvienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article provides an analysis on how much the standard court proceedings can be regarded as the research, which is performed by investigating by what manner and measures the justice in a procedural sense is implemented. It is generally acknowledged that the court, as a subject, solving a legal dispute, implements justice only in the case, when it ensures the impartiality towards all persons. The appropriate legal proceedings form a constituent part of the constitutional right to apply in the court. The article aims at introducing certain aspects of the implementation of the principle of justice in the court proceedings of Lithuania. It is indicated that the lack of legal methodology results in different arguments of the rendered decisions and their unpredictability, therefore, it does not encourage to opt for the legal peace. The article is topical in a sense that it has not provided an analysis, on which the aspects of impartiality reveal themselves in the nowadays case law in particular cases and how it produces an effect on the approach to justice.*

In Lithuania, doctrinal presumptions were created for the freedom of the courts, upon which the courts started to formulate new procedural regulations. The freedom of the actions of judges is based on the aim to ensure a stronger safety in regard to the rights pertaining to one of the public groups, i.e. to disallow the domination of certain subjects over the others by eliminating inequality between the parties. The freedom of the actions of judges is also justified by the aim to render the right decision. However, the formulation of the new regulations according to the actual situation by too freely interpreting the norm of the proceedings, without having the doctrinal basis for that, causes the legal confusion, thus inconsistency in the case law appears, the inner contradictions arise and, in addition to that, there is a failure to follow the standard of impartiality. The individualisation of each legal dispute pursuant to the newly established procedural regulations creates the presumptions for legal instability. Upon the absence of doctrinal substantiation for the newly formulated procedural regulations, the risk arises for the courts to unduly avail of the competence granted to them, thus there will be no implementation of the justice attained.

The approach, based on the demand for an individual safety, encourages to refuse the regulations, which are universally applied. Such conception of justice is characteristic for legal individualism, which is grounded in consumerism, by means of which the standard court proceedings are refused, while the extended sympathy theory becomes the starting point. The comprehension and observance of the legal methodology is one of the conditions for the development of the consistent case law. The presence of a clear method in the case law will allow to prevent from pursuing different legal conceptions, i.e. different reasoning of a court decision upon the similar circumstances, as well as it will prevent from speculating on the accepted legal position by refusing the legal argument.

Keywords: *interpretation of law, judicial activity, justice, equity, legalese methodology.*

Rūta Petkuvienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos ir istorijos katedros lektorė, socialinių mokslų (teisės krypties) daktarė. Mokslinių tyrimų kryptys: teisės teorija, žiniasklaidos teisė, teisės sociologija, teisės aiškinimas.

Rūta Petkuvienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Philosophy and History of Law, Lecturer, Doctor of Social Sciences (Law). Research interests: theory of law, media law, sociology of law, interpretation of law.